

Ölümünün 150. Yıl Dönümünde, Kızılay'ın Kurucularından Macarlı Miralay Dr. Abdullah Bey'in Viyana Dönemindeki Anestezi Çalışmaları: Geleneksel Derleme

Anesthesia Studies of Hungarian Colonel Abdullah Bey in Vienna Period, One of the Founders of the Turkish Red Crescent, on the 150th Anniversary of His Death: A Traditional Review

 Hakan Volkan ACAR^{a,b}

^aHacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik Doktora Programı, Ankara, Türkiye

^bSağlık Bilimleri Üniversitesi Ankara Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Anesteziyoloji ve Reanimasyon Kliniği, Ankara, Türkiye

ÖZET Kızılay'ın kurucularından olan Macarlı Miralay Dr. Abdullah Bey, çok yönlü bir bilim insanıdır. Doğum tarihi konusunda bir kesinlik bulunmayan ve Macar kökenli olan Abdullah Bey, Karl Eduard Hammerschmidt adıyla Viyana'da doğmuş (1799/1800/1801?), Viyana'da bulunduğu dönemde hukuk, doğa bilimleri ve tıp gibi farklı alanlarda eğitim görmüştür. Azınlık konumunda olduğu Avusturya'dan siyasi nedenlerle kaçmak zorunda kalan Hammerschmidt; 1848 yılında Osmanlı Devleti'ne sığınmış, bir süre sonra da Müslüman olarak Abdullah adını almıştır. Osmanlı'da yaşadığı dönemde Şam, Gülhane ve Haydarpaşa askeri hastanelerinde askeri hekim olarak çalışmış olan Abdullah Bey, bunun yanında doğa bilimleri ve zooloji alanlarındaki mesleki çalışmalarını da sürdürmüştür. "İyi bir araştırmacı, müzeci ve koleksiyon yapıcı" olarak tanımlanan Abdullah Bey, Kızılay'ın kuruluşunda da öncü bir rol oynamıştır. Macarlı Miralay Dr. Abdullah Bey'in az bilinen bir özelliği ise anestezi konusundaki çalışmalarıdır. Viyana'da yaşadığı yıllarda anesteziyoloji alanındaki son gelişmeleri yakından izlediği anlaşılan Abdullah Bey, çok sayıda hastaya anestezi uygulamış ve bu konuda makaleler yazmıştır. Ayrıca bu makalelerden anlaşıldığı kadarıyla Abdullah Bey, eter anestezisi uygulamaya yarayan bir cihaz da geliştirmiştir. Bu makalenin konusunu oluşturan her iki makale de eter anestezisi ile ilgilidir ve Abdullah Bey'in çok iyi bir gözlemci olduğunu göstermektedir. Bu makaleler, bilimsel toplantılarda sunulduktan sonra bilimsel dergilerde yayımlanmıştır. Bu yazıda Abdullah Bey'in bu çalışmalarının anımsatılması amaçlanmıştır.

ABSTRACT One of the founders of Kızılay (Turkish Red Crescent), Hungarian Colonel Dr. Abdullah Bey is a versatile scientist. Abdullah Bey, whose date of birth is uncertain and of Hungarian origin, was born in Vienna as Karl Eduard Hammerschmidt (1799/1800/1801?), and studied in different fields such as law, natural sciences and medicine during his stay in Vienna. Having to flee Austria, where he was a minority, for political reasons, Hammerschmidt took refuge in the Ottoman Empire in 1848, and after a while, he became a Muslim and took the name Abdullah. Abdullah Bey, who worked as a military physician in Şam, Gülhane and Haydarpaşa military hospitals when he lived in Ottoman State, also continued his professional studies in the fields of natural sciences and zoology. Defined as "a good researcher, museologist and collector", Abdullah Bey also played a leading role in the establishment of the Red Crescent. Another little-known feature of Hungarian Miralay Dr Abdullah Bey is his work on anesthesia. Abdullah Bey, who was understood to have closely followed the latest developments in the field of anesthesiology during the years he lived in Vienna, administered anesthesia to many patients and wrote articles on this subject. In addition, as understood from these articles, Abdullah Bey has also developed a device for applying ether anesthesia. Both articles that make up the subject of this article are about ether anesthesia and show that Abdullah Bey is a very good observer. After these articles were presented at scientific meetings, they were published in scientific journals. In this article, it is aimed to remind these works of Abdullah Bey.

Anahtar Kelimeler: Kızılay; anestezi; eter; doğa bilimleri

Keywords: Red crescent; anesthesia; ether; natural sciences

Correspondence: Hakan Volkan ACAR

Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik Doktora Programı, Ankara, Türkiye

E-mail: hvacar@yahoo.com

Peer review under responsibility of Türkiye Klinikleri Journal of Medical Ethics, Law and History.

Received: 15 Aug 2023

Accepted: 05 Mar 2024

Available online: 17 Apr 2024

2146-8982 / Copyright © 2024 by Türkiye Klinikleri. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

Türk Kızılayı'nın öncüsü olan Dr. Abdullah Bey, kökeninden dolayı Macarlı Miralay Dr. Abdullah Bey olarak anılmıştır. Kamuoyunda daha çok diğer özellikleri ve çalışmaları ile ön planda olan Abdullah Bey, aslında anestezi tarihi açısından da önemli bir kişidir.¹ Ölümünün 150. yıl dönümünde kendisinin bu yönü hatırlatılarak, anestezi tarihine bir not düşülmesi amaçlanmıştır.

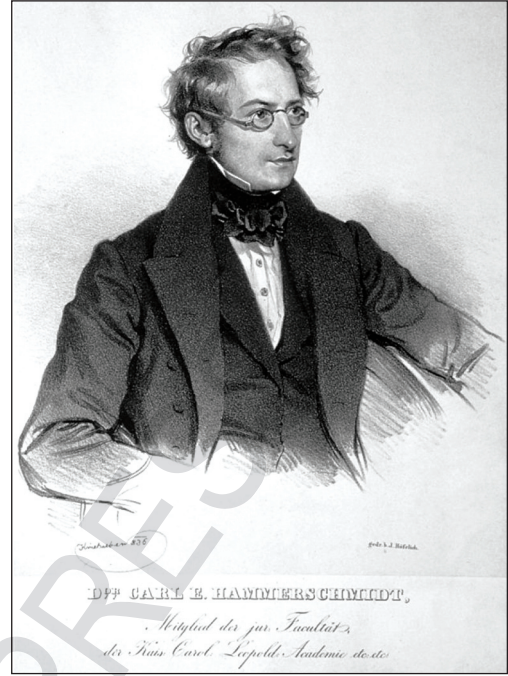
Çok yönlü bir kişiliğe sahip olan Abdullah Bey, Osmanlı Devleti'ndeki çeşitli hastanelerde hekimlik yapmış, tıp fakültesinde dersler vermiş, ders kitapları ve bilimsel makaleler yazmış, koleksiyonlar oluşturmuş ve müzeler kurmuştur. Dr. Abdullah Bey'in en bilinen yönü ise Türk Kızılayı'nın kurucuları arasında yer almış olmasıdır.²

Dr. Abdullah Bey, Karl Eduard Hammerschmidt adıyla Viyana'da doğmuştur. Doğum tarihi konusunda kesin bilgiler olmamakla birlikte (1799, 1800 ya da 1801) birbirinden çok farklı alanlarda eğitim aldığı bilinmektedir. Kendisi önce hukuk, sonra doğa bilimleri, daha sonra ise tıp eğitimi almıştır. Doğa bilimleri konusuna büyük ilgi gösteren Hammerschmidt, bu konularda hem makaleler yayımlamış hem de koleksiyonlar oluşturmuştur (Resim 1).³

Bu çalışmanın ana teması, az bilinen bir konu olan Dr. Abdullah Bey'in anestezi konusundaki çalışmalarıdır. Ancak öncesinde en bilinen özellikleri olan, yabancı bir ülkenin vatandaşı iken Dr. Abdullah Bey'in (Hammerschmidt) Osmanlı Devleti'ne sığınması ve Kızılay'ın kuruluşunda oynadığı rol konusunda da kısa bilgiler verilecektir.

HAMMERSCHMIDT'İN OSMANLI DEVLETİ'NE SİĞİNMASI

Avrupa'da XIX. yüzyılda başlayan milliyetçilik akımı, bünyesinde farklı etnik unsurları barındıran büyük devletler için bir tehdit oluşturur duruma gelmişti. Osmanlı, Rusya ve Avusturya-Macaristan gibi ülkeler, çeşitli azınlıkların isyanlarına sahne olmaktadır. Bu ayaklanmaların bir tanesi de Ekim 1848'de Viyana'da yaşandı. İhtilal girişimi kanlı bir şekilde bastırılıp başarısızlığa uğrayınca, aralarında Hammerschmidt'in de bulunduğu Macar isyancılar ülkeyi terk etmek zorunda kaldılar. Osmanlı Devleti, bu olaylar sırasında kaçmak zorunda kalan çok sayıda

RESİM 1: Karl Eduard Hammerschmidt.

Erişim linki: <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?search=Karl+Eduard+Hammerschmidt&title=Special:MediaSearch&go=Go&type=image> (Erişim tarihi: 30 Haziran 2023).

Macar ve Polonyalı asker/sivil kişiye kapılarını açmış ve mülteci olarak ülkeye kabul etmiştir. Bu mülteciler arasında en bilinenleri Murat Paşa (General Józef Zachariasz Bem), Alfred Rüstem Bey (Alfred Bilinski), Bonkowski Paşa ve Dr. Abdullah Bey'dir.⁴

Hammerschmidt, 1848 yılında Osmanlı'ya sığındıktan sonra ilk olarak *Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye-i Şahane*'ye atanır. Ancak Avusturya, İstanbul'daki büyükelçiliği aracılığıyla Osmanlı üzerinde yoğun bir baskı uygulayarak bu atamaya karşı çıkar. Bunun üzerine Hammerschmidt, Şam Askeri Hastanesine tayin edilir ve Şam'da görev yaptığı dönemde Müslüman olup Abdullah adını alır. Burada birkaç yıl çalışan Dr. Hammerschmidt, 1855'te Kırım Savaşı'nın bitimine yakın yeniden İstanbul'a çağrılarak Gülhane ve Haydarpaşa hastanelerinde görevlendirilir (Resim 2).³

Artık Osmanlı Ordusu'nun hizmetine girmiş olan Macarlı Dr. Abdullah Bey'e 1861'de kaymakam (yarbay), 1867'de ise miralay (albay) rütbesi verilir.³

Dr. Abdullah Bey, eğitim aldığı alanlarda Avusturya'dayken yürüttüğü bilimsel çalışmalarını Müslüman olduktan sonra Osmanlı Devleti'nde de

[219] Mu'allim Abdullah Bey merhûm
Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Ulûm-ı
Tabî'ye Mu'allim-i şehîri
Dr. Abdullah Bey
Célèbre naturaliste

RESİM 2: Dr. Abdullah Bey.

Nevsâl-i Âfiyet, Cilt 3. Sağlık Bilimleri Üniversitesi Tıp Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayını. İstanbul; 2020. p.1194.

sürdürmüştür. Kendisinin jeoloji, antropoloji, bitki-bilim ve tıp konularında çok sayıda makalesi bulunmaktadır. Araştırmacılar kendisini “iyi bir araştırmacı, müzeci ve koleksiyon yapıcı” olarak tanımlarlar. Hukuk, doğa bilimleri ve tıp eğitimi almış olan Abdullah Bey, entomoloji, jeoloji ve paleontoloji alanlarında nitelikli çalışmalara imza atmıştır.⁵ Oluşturduğu böcek, fosil ve taş koleksiyonları dolayısıyla çok sayıda akademiye ve derneğe üye olarak kabul edilmiş, çeşitli madalyalarla ödüllendirilmiştir.³

Osmanlı'nın yüksek öğretim öğrencileri için yazılmış ilk jeoloji ve mineraloji ders kitabının (*İlmü'l-arz ve'l-maâdin*) yazarı olan Dr. Abdullah Bey, *Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane*'de zooloji ile jeoloji ve mineraloji dersleri vermiştir.⁵ Ayrıca Osmanlı'da 1844'te ilk kez kurulan ama 1848'de bir yangınla yok olan Doğa Tarihi Müzesi'ni de 1870 yılında yeniden canlandırmıştır. “*Gazette Médicale d'Orient*”da 1872'de yayımlanan “Le Musée d'histoire naturelle de l'École Impériale de Médecine de Constantinople” başlıklı makalesinde bu müze hakkında ayrıntılı bilgiler verir.⁶ Bunun dışında, çeşitli disiplinlerdeki uluslararası bilimsel sergilere ve kongrelere katılarak yurt dışında Osmanlı Devleti'ni temsil etmiştir.⁵

Dr. Abdullah Bey, kâşif bir kişiliğe de sahiptir. Geliştirdiği cihazlar arasında bir mikrofotograf cihazı, bitkilerin saklanması için yeni bir yöntem ile bir “eter narkozu aleti” de bulunmaktadır.^{1,3}

Bilim ve bilimsel araştırma tutkusunu hiç yitirmemiş olan Macarlı Miralay Dr. Abdullah Bey'in ölümüne de bir arazi çalışması neden olmuştur. Ağustos sıcağı altında Üsküdar-İzmit arasındaki tren hattı boyunca keşif çalışmaları yapan Abdullah Bey, bu sırada bir beyin kanaması geçirmiş ve birkaç gün sonra 30 Ağustos 1874'te yaşamını yitirmiştir.¹

Ölümünün ardından Eyüp'te Defterdar Camii'nin avlusundaki mezarlığa defnedilen Abdullah Bey'in mezarı kayıptır.⁷ Ankara'daki Kızılay merkez binasının bahçesine 1968 yılında dikildiği belirtilen büstü de hâlen ortada yoktur.²

KIZILAY'IN KURUCULARINDAN MACARLI MİRALAY DR. ABDULLAH BEY

Abdullah Bey'in Kızılay ile ilgili çalışmalarının geçmişi, Uluslararası Paris Sergisi'nin düzenlendiği 1867 yılına uzanır. Osmanlı Devleti delegesi olarak bulunduğu Paris Sergisi'nde Abdullah Bey, Harp Yarıllarına Yardım Derneğinin kongresine de katılır ve bu uluslararası kuruluşun yararlı bir hareket olduğunun farkına varır.¹

Yurda dönüşünden sonra yaptığı girişimlerle, Haziran 1868'de *Mecruh-in-i Asakir-i Osmaniye*'ye *Muavenet Cemiyeti*'nin (Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Derneği) kuruluşuna öncülük eder ve derneğin ilk genel sekreterliğini üstlenir. Faaliyete geçmesinin hemen ardından dernek, tam donanımlı dokuz adet seyyar cerrahi hastane kurmayı başarır. Bu hastaneler, Osmanlı Devleti ile Sırbistan ve Karadağ arasında 1876'da başlayan savaşta aktif rol oynayarak hasta ve yaralı askerlere önemli hizmetler sunmuştur. Kuruluşundan yaklaşık 20 yıl sonra 1877'de adını *Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti* olarak değiştiren dernek, Cumhuriyet'in ilanından sonraki dönemde ise Kızılay adını almıştır.⁸

MACARLI MİRALAY DR. ABDULLAH BEY VE ANESTEZİ

Ekrem Kadri Unat, Macarlı Miralay Dr. Abdullah Bey'in Türkiye'deki hizmetlerini beş başlık altında

inceler: Kızılay'ın kuruluşu; Doğa Bilimleri Müzesi Direktörlüğü; Jeoloji, Mineraloji ve Paleontoloji Alanlarındaki Hizmetleri; Tıp Zoolojisine Hizmetleri; Tıp Tarihine Hizmeti.³

Görüldüğü gibi burada anestezi konusu geçmez. Bu da Abdullah Bey'in ülkemize geldikten sonra bu konuda herhangi bir çalışma yapmadığını düşündürmektedir. Ancak Abdullah Bey'in, eter anestezisiyle çeşitli çalışmalar yaptığı ve bunları bilimsel ortamlarda sunduğu bilinmektedir. Literatürde, bu çalışmalarla ilgili olarak yayımlanan iki adet yazı vardır ve bunların her ikisi de 1847 yılına aittir. Kendisinin henüz Osmanlı vatandaşı olmadığı, yani adının Karl Eduard Hammerschmidt olduğu döneme ait olan bu çalışmalar Viyana'da gerçekleştirilmiştir. O yıllarda diş hekimi Weiger ile birlikte çalışan Hammerschmidt, diş ve çene cerrahisi işlemi yapılan çok sayıda hastaya eter anestezisi uygulamıştır. Almanca olarak yayımlanan ve aşağıda özetleri aktarılan bu yazılardan anlaşıldığına göre Hammerschmidt, etkilerini gözlemlemek için eterin kendi üzerinde kullanılmasını da sağlamıştır.¹

Burada sözü edilen ilk yazı “*Österreichische Blätter für Literatur, Kunst, Geschichte, Geografie, Statistik und Naturheilkunde*” dergisinin 26 Şubat 1847 tarihli nüshasında yayımlanmıştır ve Hammerschmidt'in 19 Şubat 1847'de Viyana Doğa Bilimlerini Sevenler Birliği'nin toplantısında sunduğu bildiriye konu almaktadır (Resim 3).¹

Tam metni Almancadan Türkçeye Prof. Dr. Arslan Terzioğlu tarafından çevrilmiş olan yazıya göre toplantıda Hammerschmidt, Dr. Eckstein tarafından geliştirilen “eter narkozu aleti”nin tanıtımını yapmıştır. Dizaynı ve teknik özellikleri ayrıntılı bir şekilde anlatılan cihaz “az miktarda eterle daha çabuk ve emniyetli bir şekilde narkozu sağlamaktadır”. Dr. Hammerschmidt, bu cihazın kullanımının öncüllerine göre daha kolay olduğu görüşündedir. Toplantıda Hammerschmidt bu anestezi cihazını 50 hastada kullandığını ve “eter narkozu neticesi ortaya çıkan ruhi durum ve rüyalarla ilgili neticelerin bir değerlendirilmesini” yaptığını da açıklamıştır. Eter anestezisinin etkilerini aşama aşama açıklayan bu değerlendirmeler yazıda ayrıntılı bir şekilde yer alır. Yazının devamında Hammerschmidt'in kendisi dâhil 20 kişi üzerindeki eter

RESİM 3: Karl Eduard Hammerschmidt'in eter anestezisi konusunda yaptığı sunum hakkında bilgi veren Österreichische Blätter für Literatur, Kunst, Geschichte, Geografie, Statistik und Naturheilkunde dergisinin 26 Şubat 1847 tarihli nüshasının ilk sayfası.

Erişim linki: https://digipress.digitale-sammlungen.de/view/bsb10498762_00201_u001/1

(Erişim tarihi: 30 Haziran 2023).

anestezisi uygulamaları sonucu ortaya çıkan “ruh dünyasının belirtileri” ve “rüyalarla ilgili çok enteresant neticeleri” de kayda geçirmiştir.¹

İkinci yazı ise Hammerschmidt'in Viyana Doğa Bilimlerini Sevenler Birliği'nin 9 Nisan 1847'deki toplantısında sunduğu bildiri hakkındadır ve yine aynı derginin (*Österreichische Blätter für Literatur, Kunst, Geschichte, Geographie, Statistik und Naturheilkunde*) 17 Nisan 1847 sayılı nüshasında yayımlanmıştır. Bu yazıya göre Hammerschmidt, bir “eter narkozu aleti” geliştirmiş ve çok sayıda hastanın anestezisinde bu aleti kullanma fırsatını bulmuştur.¹

Yazıya göre Dr. Hammerschmidt, 19 Şubat 1847'deki toplantıda tanıtımını yaptığı Dr. Eckstein'a ait cihazı geliştirerek daha basit bir “eter narkozu aleti” geliştirmiştir. Yeni cihazın en önemli özelliği yüze daha iyi oturmasıdır. Bu amaçla aletin “deri kaplı kısmı”, “seyahat için yapılan geçmeli su bardaklarında olduğu gibi ağaçtan yapılmış vidalanabilir ve değiştirilen bir boru kısmı ile delinmiş bir vaziyettedir.” Bu sayede bu yeni anestezi cihazı “is-

tenildiğinde parçalara ayrılabilir ve tekrar monte edilebilir” hâle getirilmiştir ve öncekine göre daha ucuzdur. Dr. Hammerschmidt’in sözlerine göre bu yeni anestezi cihazını Diş Hekimi Weiger, çok sayıda diş ve çene cerrahisi hastasında başarıyla kullanmıştır.¹

Bu yazıda adı geçen Joseph Weiger, cerrahi ve diş hekimliği eğitimi sonrasında ABD’de giderek eter anestesisini öğrenen ve bunu Viyana’daki muayenehanesinde uygulayan bir diş hekimidir. Hammerschmidt ile birlikte yaptıkları kimya temelli araştırmalar dolayısıyla Şubat 1847-Mart 1848 arasında çok sayıda hastaya eter anestesizi uygulamışlardır. Bu ikili, 1.560 hasta üzerinde yaptıkları ve eterin kloroforma göre daha güvenli bir anestezi yöntemi olduğunu gösteren çalışmalarını da 1847’de yayımlamışlardır.⁹

Yukarıda aktarılan ve Türkçesi Prof. Dr. Arslan Terzioğlu’na ait olan bu iki sunumun içerikleri, aynı şekilde “*Berichte über die Mittheilungen von Freunden der Naturwissenschaften in Wien*” başlıklı dergide de yayımlanmıştır.¹⁰

SONUÇ

Sonuç olarak Kızılay’ın kurucularından olan Macarlı Miralay Dr. Abdullah Bey, yalnız bu özelliğiyle değil birbirinden farklı alanlarda yaptığı çalışmaları ile de

yetkin bir bilim insanı olarak öne çıkmaktadır. Kendisinin Osmanlı tabiyetine katılmadan önce Viyana’da yaptığı bilimsel sunumlar, Dr. Abdullah Bey’in eter anestesizi konusundaki öncü bilim insanlarından birisi olduğunu göstermektedir. Ancak elde, Abdullah Bey’in bu çalışmaları Osmanlı topraklarında da devam ettirdiği yönünde bir bilgi henüz mevcut değildir. Gerçekleştirilecek yeni çalışmaların, Dr. Abdullah Bey’in Türk anestezi tarihine de katkısı olup olmadığını ortaya çıkaracak olmasını umuyoruz.

Finansal Kaynak

Bu çalışma sırasında, yapılan araştırma konusu ile ilgili doğrudan bağlantısı bulunan herhangi bir ilaç firmasından, tıbbi alet, gereç ve malzeme sağlayan ve/veya üreten bir firma veya herhangi bir ticari firmadan, çalışmanın değerlendirme sürecinde, çalışma ile ilgili verilecek karar olumsuz etkileyebilecek maddi ve/veya manevi herhangi bir destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması

Bu çalışma ile ilgili olarak yazarların ve/veya aile bireylerinin çıkar çatışması potansiyeli olabilecek bilimsel ve tıbbi komite üyeliği veya üyeleri ile ilişkisi, danışmanlık, bilirkişilik, herhangi bir firmada çalışma durumu, hissedarlık ve benzer durumları yoktur.

Yazar Katkıları

Bu çalışma tamamen yazarın kendi eseri olup başka hiçbir yazar katkısı alınmamıştır.

KAYNAKLAR

1. Terzioğlu A. Şimdiye Kadar Bilinmeyen Kaynaklar Işığında Dr. Macarlı Abdullah Bey’in Tababete ve Kızılay’ın Kuruluşuna Katkıları. Saygılı S, editör. Türk Kızılayı’nın Kurucusu: Dr. Abdullah Bey. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Kızılay Derneği; 2010. p.30-50. <https://kizilaytarih.org/yayinlar/6-turk-kizilayinin-kurucusu-dr-abdullah-bey-profrdsefa-saygili.pdf>
2. Saygılı S. Türk Kızılayı’nın Kurucusu: Dr. Abdullah Bey. Türk Kızılayı’nın Kurucusu: Dr. Abdullah Bey. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Kızılay Derneği; 2010. p.9-17. <https://kizilaytarih.org/yayinlar/6-turk-kizilayinin-kurucusu-dr-abdullah-bey-profrdsefa-saygili.pdf>
3. Unat EK. Macarlı Dr. Abdullah Bey (Karl Eduard Hammerschmidt) ve Türkiye’deki Çalışmaları. Saygılı S, editör. Türk Kızılayı’nın Kurucusu: Dr. Abdullah Bey. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Kızılay Derneği; 2010. p.18-29. <https://kizilaytarih.org/yayinlar/6-turk-kizilayinin-kurucusu-dr-abdullah-bey-profrdsefa-saygili.pdf>
4. Gümüş M. 1848 İhtilalleri Sonrasında Osmanlı Devleti’ne Sığınan Leh ve Macar Mültecileri’nin Osmanlı Modernleşmesine Etkileri [Yüksek lisans tezi]. Ankara: Gazi Üniversitesi; 2007. (Erişim linki ve erişim tarihi eklenmelidir.)
5. Erguvanlı AK. Türkiye’de jeoloji araştırmalarında jeoloji öğretiminde öncüler [Pioneers in teaching geology in geological research in Turkey]. Yeryuvarı ve İnsan. 1979;4(1):5-10. https://eski.jmo.org.tr/resimler/ekler/df41a030b9e948b_ek.pdf?dergi=YERYU VARI%20VE%20%DDNSAN
6. Günergun F, Şengör C. Ein Österreichischer Flüchtling Begründet Die Geologie in Der Türkei: Dr. Jur. Dr. Med. Karl Eduard Hammerschmidt/Abdullah (1800?-1874). In: Seidl J, Hubmann B, eds. Berichte der Geologischen Bundesanstalt. Wien: 2011. p.13-9. worldcat.org/identities/lccn-n78085402/
7. Karahocagil Arslaner E. Kızılay’ın Kurucusu Bilim Adamının Mezarı Kayıp. Saygılı S, editör. Türk Kızılayı’nın Kurucusu: Dr. Abdullah Bey. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Kızılay Derneği; 2010. p.51-7. <https://kizilaytarih.org/yayinlar/6-turk-kizilayinin-kurucusu-dr-abdullah-bey-profrdsefa-saygili.pdf>
8. Türk Kızılay [İnternet]. [Erişim tarihi: 12 Temmuz 2023]. Tarihçe. Erişim linki: <https://www.kizilay.org.tr/kurumsal/tarihcemiz>
9. Heckert GR. Odontologie im Numismatischen Spiegel. Ein Beitrag Zur Geschichte Der Zahnheilkunde. Gießen: Inaugural-Dissertation Zur Erlangung Des Grades Eines Doktors Der Zahnmedizin Des Fachbereichs Medizin Der Justus-Liebig-Universität Gießen; 2006. <https://iuzb.de/wp-content/uploads/2019/11/2006-Dissertation-Numismatik-Odonotologie-Ewald-HARNDT-HeckertGerold-Teil1-1.pdf>
10. Berichte Über Die Mittheilungen von Freunden der Naturwissenschaften in Wien. 1846;7:186-190, 298. https://www.zobodat.at/pdf/BMFNW_002_0001-0428.pdf